

הרב אריה כץ

הפלת עובר לפני יום הארבעים ליצירתו

הבהרה: הדברים שמובאים להלן עוסקים בנושא רגיש ומורכב עד מאוד, שיש לו השלכות הקשורות לדיני נפשות. לכן הדין יעסוק בנושא באופן עקרוני בלבד, ולא במקרים מסוימים. למעשה, כל שאלה בעניין זה דורשת התייעצות עם מורה הוראה, בעל ניסיון רב בפסיקה בתחום זה.

הקדמה - איסור הפלת עוברים

הפוסקים נחלקו על המקור של איסור הפלת עוברים ועל תוקפו: דעתם של הרב משה פיינשטיין (שו"ת אגרות משה, חו"מ ח"ב סי' סט-עא), הרב איסר יהודה אונטרמן (בעניין פיקוח נפש של עובר, נועם ו, עמ' א-יא) ופוסקים נוספים, שמדובר בסניף של איסור רציחה.¹ בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' צז) נכתב שמדובר באיסור תורה של חבלה, וכן דעתם של הרב יחיאל יעקב ויינברג (שו"ת 'שרידי אש', ח"א סי' קסב), הרב שאול ישראלי (שו"ת 'עמוד הימיני', סי' מב) ופוסקים נוספים. לדעת שו"ת 'חיות יאיר' (סי' לא) ושו"ת 'שאלת יעב"ץ' (ח"א סי' מג), מדובר בחלק מאיסור הוצאת זרע לבטלה. לדעת הרב יהודה עייאש (שו"ת 'בית יהודה', אהע"ז סי' יד) והרב חיים פלאגי (שו"ת 'חיים ושלוה', ח"א סי' מ) מדובר באיסור דרבנן. הרב אליעזר יהודה ולדנברג, בשו"ת 'ציץ אליעזר' (ח"ט סי' נא פ"ג) כתב שבשעת הצורך יש לסמוך על דעתם, אולם אין להקל בכך ראש. משאלת מקור האיסור ותוקפו, נגזרת התשובה לשאלה מהם המקרים החריגים שניתן להתיר בהם הפסקות היריון: האם רק במקרים שבהם המשך ההיריון מסכן את חיי האישה, או גם במקרים חריגים נוספים, כגון מומים קשים המתגלים בוולד, עובר ממזר וכדומה.

1. גם לדעתם, אין הכוונה שמדובר ברציחה גמורה, שכן אין חייבים מיתת בית דין על הריגת עובר, ובמקרה של עובר המסכן את חיי אמו, מפורש במשנה אהלות (פ"ז מ"ו), שחיי האם קודמים לחיי העובר, מה שאינו כן לאחר שיצא לאוויר העולם, שאז אין דוחים נפש מפני נפש. כך גם מדויק מדברי הרב אונטרמן במאמרו (שם) הקורא להריגת עובר: 'אביזרייהו דרציחה'. אמנם הרב פיינשטיין טוען שמדובר ברציחה ממש (רק בלא חיוב מיתת בית דין) ולא רק ב'אביזרייהו דרציחה', ולכן מסתפק שמא יש בזה גם דין של 'ייהרג ואל יעבור', אם מכריחים אדם להפיל עובר.

א. הגדרתו של עובר לפני יום הארבעים

במאמר בגיליון הקודם ('מעמדו של העובר לפני יום הארבעים ליצירתו', אמונת עיתך 98, עמ' 77-86) דנו בהגדרת העובר לפני יום הארבעים ליצירתו. ראינו שהגמרא קוראת לעובר כזה 'מיא בעלמא', והבאנו כמה הלכות, שבהן רואים שיש חילוק בין עובר קודם יום הארבעים ליצירה לעובר אחרי יום הארבעים, ביניהן: טומאת לידה, פדיון הבן, טומאת מת ועוד. אך לעומת זאת ראינו שעל אף מעמדו הפחות של עובר כזה, להלכה יש לחלל שבת בשעת הצורך, כדי להצילו. במאמר זה ננסה לראות מהו מעמדו של עובר קודם יום הארבעים ליצירתו, לעניין איסור ההפלה, ולהביא מדברי הפוסקים שעסקו בכך.

לכאורה, אם עובר לפני יום הארבעים ליצירתו מוגדר 'מיא בעלמא', הרי שאין שייכים בו, לא איסור רציחה ולא איסור חבלה. גם איסור הוצאת זרע לבטלה במצב כזה איננו ברור, שכן אם מדובר ב'מיא בעלמא', איזו השחתה יש כאן?

ב. חילוק בין הפלה לפני ארבעים יום לבין הפלה לאחר מכן

הראשון שדן בשאלה אם יש לחלק בין הפלת עובר קודם יום הארבעים לבין הפלת עובר לאחר מכן, היה רבי יאיר בכרך בשו"ת 'חוות יאיר' (סי' לא), וכך כתב:
עיקר שאלתך כללית אם יש עוון איבוד נפש בזה אחר שנתעברה לקלקל העובר ולהמיתו ולהפילו, ובזה היה אפשר לחלק כמה חילוקים: אם כבר עברו ארבעים יום, דמקמי הכי מיא בעלמא נינהו.

אולם בסופו של דבר המשיך וכתב שאין מקום לחלק באיסור הפלה רק על פי סברא בעלמא: 'מכל מקום אין זה מבוקשינו לדון מדעת נוטה וסברת הכרס, רק על פי דין תורה'. לעומתו, רבי שלמה דרימר, בשו"ת 'בית שלמה' (ח"א חו"מ סי' קלב), כתב שאכן אין איסור של איבוד נפש בהפלת העובר לפני יום הארבעים, כיוון שמצבו נחשב לכוזה שאין בו חיות, אולם אף על פי כן חל איסור להפיל את העובר, מכיוון שבכל הפלה ישנו סיכון מסוים לאם, ואסור לסכן את האם בהפלה יזומה. כדוגמת זאת, הרב חיים עוזר גרודאנסקי, בשו"ת 'אחיעזר' (ח"ג סוף סי' סה) כתב, שלדעתו אפשר שהפלת עובר קודם ארבעים יום איננה איסור תורה. גם רבי יוסף רוזין בשו"ת 'צפנת פענח' (סי' נט), כתב שאישה שהפילה את עובריה עברה איסור גדול, אך אם הדבר היה קודם יום הארבעים, לא הוי איסור גדול כל כך לכמה שיטות'. גם הרב יחיאל יעקב ויינברג, בשו"ת 'שרידי אש' (ח"א סי' קסב אות מ), כתב להקל בהפלת עובר לפני יום הארבעים, במקרה שהאישה חלתה באדמת, ויש סיכויים גבוהים שהעובר יצא פגוע.²

2. 'שרידי אש' שם, הסיק שניתן להקל בהפלה גם לאחר יום הארבעים, אך כתב שהדבר שנוי במחלוקת, ואילו בהפלה קודם יום הארבעים הקל בפשיטות.

בניגוד לפוסקים הללו, הרב איסר יהודה אונטרמן (במאמרו ב'נועם', ה"ל) כתב שאין להקל כלל בהפלת עובר קודם יום הארבעים, שכן למרות שהגמרא מכנה אותו 'מיא בעלמא', יש משמעות לכינוי זה בהפלות רק לעניין דין בני נוח שנהרגים על העוברים, שדין זה חל רק במקרה של עובר שכבר עבר את יום הארבעים. אבל בישראל, כיוון שמחללים שבת על עובר אף לפני יום הארבעים (כפי שהראנו במאמר בגיליון הקודם), הרי שאיסור ההפלה בתוקפו עומד, זאת משום שבישראל מסתכלים גם על העתיד, ואותו עובר 'עתיד הוא להתהוות לנפש'. ואם לשם כך מחללים שבת להצלתו, קל וחומר שאסור לפגוע בו בידיים. גם הרב משה פיינשטיין, בשו"ת 'אגרות משה' (ח"מ ח"ב סי' סט), הביא את הדברים הללו, וסמך עליהם להלכה.³ הרב יעקב אריאל, בשו"ת 'באהלה של תורה' (ח"א סי' קטו), דחה את ה'קל וחומר' של הרב אונטרמן בכך שהמקור לחילול שבת על העוברים הוא דברי הרמב"ן (שער המיחוש - עניין הסכנה), וכל דבריו של הרמב"ן שם סובבים סביב החילוק בין הצלת נפש של עובר, לבין העובדה שאין בהריגתו איסור רציחה. בכל זאת הסיק הרב אריאל שם, שאף שבוודאי דין ההפלה קל יותר קודם יום הארבעים, עדיין יש איסור להפיל עובר בן פחות מארבעים יום. הן לשיטת מי שלומד את איסור ההפלה מאיסור השחתת זרע, שלכאורה איסור חל גם לפני יום הארבעים,⁴ והן כי בכל זאת, העובדה שיש לחלל שבת לשם הצלת חיי עובר זה, מלמדת אותנו ש'וודאי מן הראוי למנוע את קיפוחם'.

סיכום

ישנו איסור להפיל עוברים. יש אומרים שמדובר באיסור הנובע מאיסור רציחה, יש אומרים שמדובר באיסור תורה של חבלה, יש אומרים שמדובר באיסור הנובע מהוצאת זרע לבטלה, ויש אומרים שמדובר באיסור דרבנן. איסור זה נדחה כאשר המשך ההיריון מסכן את חיי האישה, מכיוון שגם לשיטות המחמירות, מעמדו של העובר איננו זהה למעמדו של אדם חי. נחלקו הפוסקים האם ניתן להפיל במקרים קשים, כגון כשמדובר בעובר ממזר, או בעובר חולה שיסבול ממומים קשים. מחלוקתם של הפוסקים בשאלה זו תלויה במחלוקת מהו המקור של איסור ההפלה ומהו תוקפו. לדעת רוב הפוסקים, איסור הפלת עובר קודם יום הארבעים, קל יותר מאיסור ההפלה לאחר מכן, ואין בו איסור של רציחה או חבלה, גם לדעת הסוברים שאיסור זה חל

3. הרב פיינשטיין אמנם פקפק על חלק מדברי הרב אונטרמן, אך למעשה גם הוא כתב שלא ייתכן שמצד אחד מחללים שבת להצלת עובר שכזה, ומצד שני יהיה מותר להפילו.
4. ואף שב'מיא בעלמא', לכאורה לא שייך איסור השחתה, הרי שנראה שבכל זאת עובר זה הוא יותר מזרע שאפילו לא הופרה.

בהפלה לאחר יום הארבעים. אף על פי כן, לדעת רוב הפוסקים עדיין יש בכך לכל הפחות איסור דרבנן. לכן, חל איסור להפיל עובר במקרה של היריון 'לא מתוכנן', גם קודם יום הארבעים, ואולם במקרים קשים וחריגים, דינה של הפלה קודם יום הארבעים יהיה קל יותר מאשר דינה של הפלה לאחר מכן. בכל מקרה, חשוב להדגיש שכל היתר להפלה צריך להגיע מפוסק חשוב, שיש לו ניסיון בעניינים אלו.

